

Významné osobnosti naší univerzity

Jiří Horák (1884–1975) a budování brněnské slavistiky

V roce 2014 vzpomínáme 130. výročí narození českého slavisty, literárního vědce-komparatisty a folkloristy, politika a diplomata, akademika Jiřího Horáka (4. 12. 1884–14. 8. 1975), profesora Masarykovy univerzity v Brně a Univerzity Karlovy, akademika ČSAV (1956), v letech 1957–1964 ředitele Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV.

Benešovský rodák se za první republiky i později zásadním způsobem podílel na budování humanitních věd, zejména slavistiky a srovnávacího studia literatury a folkloru. I jeho hvězdná akademická dráha ukazuje na šíři jeho zájmů: v letech 1919–1922 byl docentem srovnávacích dějin slovanských literatur na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, pak mimořádným profesorem na brněnské Masarykově univerzitě (1922–1926) a od roku 1927 řádným profesorem Univerzity Karlovy – při tom všem se stal budovatelem Státního ústavu pro lidovou píseň, Národopisné společnosti československé, Slovanského ústavu a slavistických pracovišť v Praze a Brně, Matice české a dalších institucí. Jeho velkým inspirátorem byl T. G. Masaryk, který mu ukázal cestu k poznávání Ruska zejména svým původně německy napsaným dílem *Rusko a Evropa*. (Jiří Horák měl ostatně lví podíl na české podobě této erbovní knihy české rusistiky.) Za války byl za protinacistický odboj vězněn, po roce 1945 se stal československým velvyslancem v Moskvě.¹

Pro Masarykovu univerzitu znamenalo jeho působení iniciaci slavistické komparatistiky, která zde dodnes tvoří páteř slavistického bádání jak ve sféře literární vědy, tak jazykovědy v podobě porovnávacího či konfrontačního studia.

Krátce připomeňme jeho díla, na jejichž počátek patří jeho práce rusistické: *Tolstoj a Slovanstvo* (1929), *Masaryk a Dostojevskij* (1930), *Bratři Karamazovi* (1930), *Ivan Segejevč Turgenjev* (1932), *Maxim Gorkij* (1936). V přednášce *O srovnávacích dějinách literatur slovanských*, kterou přednesl na Sorbonně roku 1937, hájí – jako jeho slavističtí kolegové Frank Wollman a Matija Murko – celistvost slovanských literatur a kultur, i když v duchu Masarykova realismu současně ukazuje, že není jednotného Slovanstva, ale že jsou jednotlivé slovanské národy. Jeho literárněvědné studie byly pak shrnuty do svazku *Z dějin literatur slovanských* (zahrnují také práce o vztahu českých spisovatelů k jiným slovanským literaturám, studie polonistické a práce o jeho univerzitním předchůdci Janu Máchalovi a slovinském filologu Matiju Murkovi). Mluví tu o „vzájemné závislosti literatur slovanských“. Odmítá tezi o pouhé imitativní povaze Slovanů a ukazuje na příkladu polského romantismu, ruského románu a české hudby duchovní genezi Slovanů a také to, že svými myšlenkovými podněty inspirovali evropskou civilizaci (tzv. etický realismus, česká reformace, ruský a polský mesianismus apod.). Podstatnou část života věnoval slovanské folkloristice ve stopách Alexandra N. Veselovského

¹ Viz náš medailon *Výročí slavisty, folkloristy, literárního vědce: Jiří Horák (1884–1975)*. Universitas 2004, č. 4, s. 17–18.

(1838–1906), Jiřího Polívky (1858–1933) a Matiji Murka (1861–1952).

V době ohrožení republiky vychází jím redigovaný svazek *Slovanská vzájemnost* (1938), kde mezi autory najdeme taková jména jako Matija Murko, Frank Wollman, Julius Heidenreich-Dolanský, Josef Páta, V. A. Francev (který svou knihovnu odkázal tehdejšímu Slovanskému semináři Filozofické fakulty MU v Brně), Karel Krejčí, Marjan Szykowski či Albert Pražák. V paměti zůstávají i jeho *Pohádky a písně Lužických Srbů* (1959). Kromě již jinde zmíněného druhého svazku reprezentativních dějin české slavistiky (*Česká slavistika*. Od počátku 60. let 19. století do roku 1918, vydal Historický ústav AV ČR roku 1997, autoři: Milan Kudělka, Zdeněk Šimeček, Vladislav Šťastný a Radoslav Večerka) a práce Slavomíra Wollmana vydané slovensky v Bratislavě *Porovnávací metoda v literárnej vede* (1988), je tu nejnovější re-

prezentativní sborník česko-slovenský, kam jsem přispěl statí *Jiří Horák a obrysy jeho koncepce srovnávacích slovanských literatur*, k níž i zde odkazují pro podrobnější informaci.

Horák vidí v slovanských literárních produktech schopnost nejen syntetizovat a obohacovat evropské podněty a tradice, ale také odvahu jít proti proudu. Takto charakterizuje svůj oblíbený ruský román: „Díla Tolstého a Dostojevského vycházela v době, kdy francouzský román, tehdy vůdčí útvar západoevropské prózy, byl založen na materialistickém determinismu, jemuž člověk byl produkt plemene a souboru vlivů klimatických, hospodářských i sociálních. V době lhostejnosti k otázkám náboženským, v době vědeckého názoru světového, který byl v podstatě protináboženský, ruský román v dílech obou geniálních představitelů hlásal nesmrtelnost lidské duše a její věčný vztah k Bohu. Srovnávací dějiny literární již ukázaly, jak hluboce působil právě mravní a náboženský základ ruského románu na evropský západ. Francouzská mládež se od polovice let osmdesátých XIX. věku obracela proti vědeckému románu naturalistů, proti bezduchému hromadění dokladů, proti bezútešnému pesimismu, nezbytnému důsledku názoru na život jako na soubor fyziologických jevů. Mladí hledali vyšší formuli, absolutní mravní normu a v tomto snažení jim byla mocnou oporou ruská literatura, zakládající psychologický rozbor na sympatii k člověku, zjasněné láskou. Obdobně působil ruský román na německou literaturu let devadesátých, na literaturu skandinávské a vůbec na celou slovesnost světovou.“²

Na rozdíl od Franka Wollmana a jeho slovinského učitele Matiji Murka, kteří ve

² J. Horák: *Z dějin literatur slovanských. Stati a rozpravy*. Uspořádali Julius Dolanský a Jan Thon. Jos. Vilímek, Praha 1948, s. 30.

svých výkladech slovanských literatur preferovali jako stěžejní osu západoslovansko-jihoslovanskou, Horák viděl jako klíčovou osu polsko-ruskou jako reálně světovou – té se také věnoval monograficky. Je to zřejmé i ze souborného vydání jeho studií.

Akademik Jiří Horák je ovšem jevem evropským a snad i světovým; ve své době byl známým v celém světě slavistiky; v Brně byl sice poměrně krátkou dobu a jako všichni chápal Brno jako dočasné působiště, ačkoli se asi nevyjadřoval tak razantně jako někteří jiní činitelé ve smyslu provincie, regionu, nebo dokonce „vzdálené gubernie“. Ať již měl k Brnu vztah jakýkoli, pro brněnskou slavistiku představoval nejen onen důležitý iniciační komparatistický krok, ale také počátek konkrétních studií rusistických a polonistických. V tomto dvojjediném spojení, v důrazu na osu rusko-polskou a ve schopnosti celistvého uchopení slovanského fenoménu v souvislostech evropských a světových, je také jeho význam při budování slavistiky na Masarykově univerzitě.

I. Pospíšil

Ferdinand Kratina (1885–1944) 70. výročí úmrtí

V publikaci o vývoji brněnské filozofické fakulty (L. Fasora, J. Hanuš, 2010) se dočteme o Brněnské psychologické škole, která se na filozofické fakultě vytvořila v třicátých letech minulého století a v čele s profesorem Mihajlo Rostoharem dosáhla srovnatelné mezinárodní úrovně jak svým přístrojovým vybavením, tak rozsahem výukové, badatelské a organizační činnosti. (Vývoj psychologie na fakultě v dalších desetiletích je však v této knize podán formou ilustrativního, neutříděného textu.) Významným spolupracovníkem se stal také docent Ferdinand Kratina, který přispěl k renomé Psycholo-

gického ústavu zejména množstvím syntetických publikací, v neposlední řadě také svými články v časopise *Psychologie*, vydávaném v Brně.

Ferdinand Kratina se narodil dne 7. 5. 1885 v Brně a po maturitě na brněnském klasickém gymnáziu studoval v letech 1903–1908 na UK v Praze němčinu, francouzštinu a psychologii. V dalších letech absolvoval také studijní pobyty v Mnichově, v Paříži, později pak ještě ve věku 45 roků si zajistil dlouhodobou stáž u prof. F. Kruegera, Wundtova nástupce, v psychologickém ústavu lipské univerzity. S přerušením za první světové války působil Kratina jako profesor na různých středních školách, nejdéle na Slovanském gymnáziu v Olomouci (1921–1934). V roce založení Psychologického ústavu na FF MU (1926) podal dizertační práci na téma *Problém o podvědomí duševna v soudobé psychologii*. Od té doby se datuje